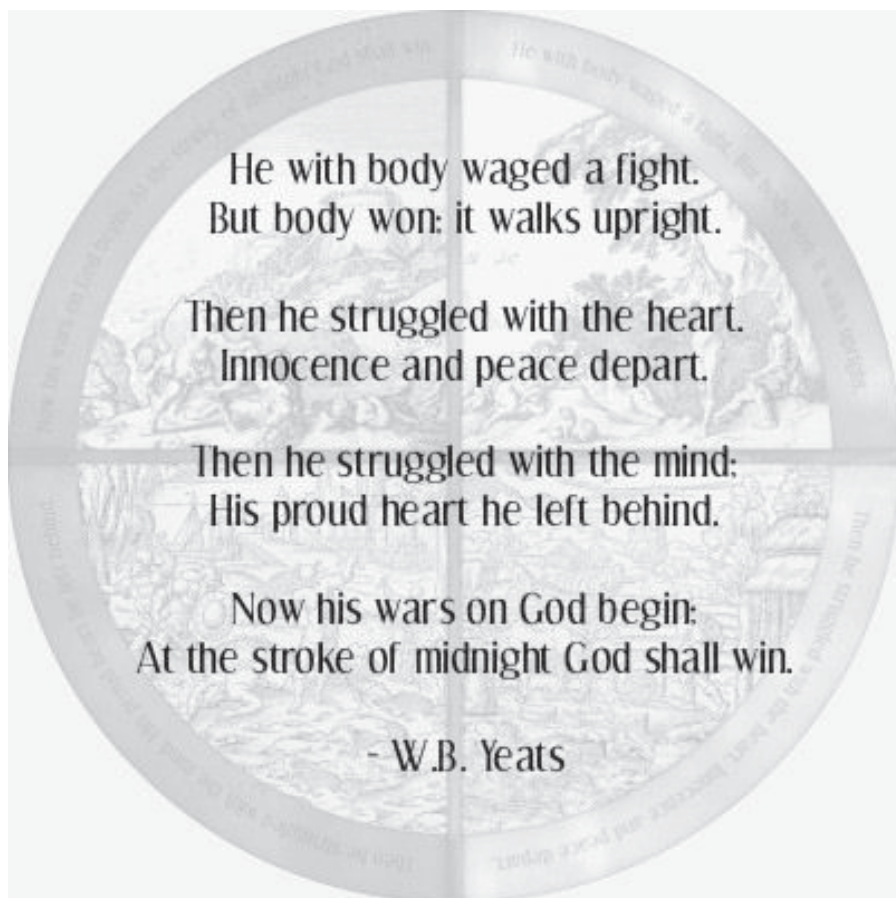

MYTOLOGI FOR DUMMIES 2:

ANTIKKENS FREMSTILLINGER AF VERDENSALDERMYTEN

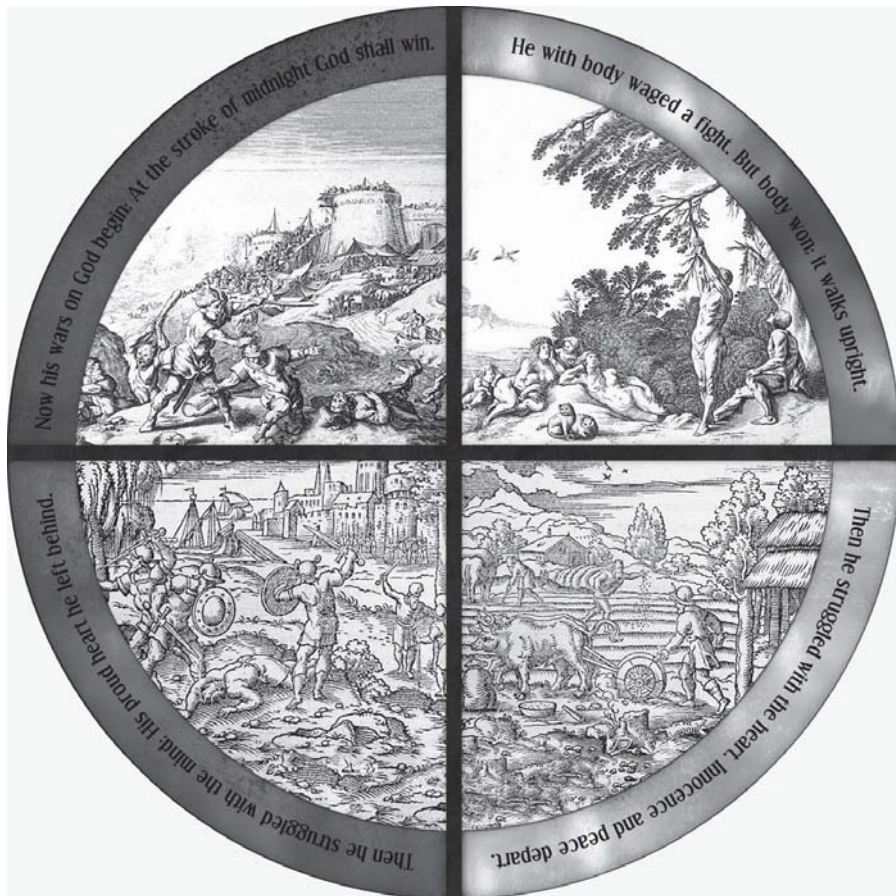

Sådan beskriver den engelske digter Yeats verdensaldrene og deres tilknyttede ideer. Ud over at kendetegne antikkens tankegang har motivet altså også sat sig spor i vores moderne kultur. Vi henviser ofte til guldalderen som en bestemt epoke, når vi f.eks. taler om guldaldermalerne. Der ligger desuden en kvalitetsvurdering i betegnelsen – guldalderen står for et særligt højdepunkt.

Vi benævner også den senere romerske litteratur (f.eks. en forfatter som Seneca) sølvalderlitteratur, hvilket antyder en vurdering af den som ringere end den forudgående periodes litteratur (f.eks. Vergil, Ovid og Cicero).

Det er heller ikke helt tilfældigt, at vi taler om jernalder og bronzealder, når vi skal tidsbestemme historiske epoker, herunder arkæologiske levn. Arkæologen Christian Jürgensen Thomsen (1788-1865) gav dem disse betegnelser inspireret af verdensaldermyten. Vi kender derfor allerede til myten, eller snarere, til sporene af den.

Myten om verdensalderne findes i flere kulturer. Antallet af slægter eller aldre samt materialerne og det overordnede billede kan variere, men det er tydeligt, at

der er tale om den samme myte: Verden var i sit udspring fuldendt, og er blevet ringere og ringere efterhånden.

Under den sidste alder bliver forholdene så dårlige, at verden går under, hvilket giver plads til, at en ny guldalder kan indtræde. Det cykliske ved verdensaldermyten er et helt grundlæggende træk ved alle kulturreligioner, og det er dermed udtryk for en bredere opfattelse end blot i forbindelse med verdensaldermyten.

Som beskrevet i den første artikel er der mange vanskeligheder forbundet med læsningen og tolkningen af de antikke myter med deres tilhørende ritualer. For det

første skal vi forstå (virkelig forstå!) mytens og det underliggende rituals kreative forhold til verden (men dertil har vi jo heldigvis hele Neutzsky-Wulffs forfatterskab). Og der skal etableres en nogenlunde bred baggrundsviden om den mytologi, man undersøger, for at man kan anlægge en associativ læsestrategi og dermed udnytte myternes egen associative opbygning under læsningen.

For det andet er det nok erfaringen hos de fleste, der har arbejdet med materiale af denne karakter, hvor vanskeligt det er at adskille og ordne de mange forskellige historiske og tematiske lag. Og da det jo netop er denne katalogisering, som giver os en forståelse af myten, er det uhyre vigtigt at komme rigtigt i gang med den.

Det hele forekommer hurtigt at være et stort puslespil, som kan være temmelig svært at få hul på, fordi man ikke kan overskue billedet, men arbejder med de enkelte stykker hver for sig. Ikke sjældent forekommer elementerne i den samme myte endda, ved første øjekast, at være direkte modstridende, hvilket er forvirrende. Hertil kommer det omtalte problem med det ofte sparsomme kildemateriale.

Vi har derfor behov for en analyse-model, der opstiller et overordnet mytologisk system, på baggrund af hvilket man kan analysere de enkelte myter samtidig med, at de forståelsesmæssigt indplaceres i en større helhed. Det må være et krav til en sådan model, at den skal kunne udrede og forklare de forskellige mytelag, som er til stede i kilderne, idet arbejdet med myter altid indebærer en vurdering af mytens udvikling.

En populær guddom bliver ikke glemt, fordi en ny guddom ankommer til området. Religioner har en meget 'konservativ' natur, og religiøst materiale kan ikke smides væk eller uden videre 'overskrives' af den nyankomne guds tilhængere. På samme måde ses det ofte, at nyttilkomne religioner overtager og inkorporerer hellige fester fra områdets gamle religion. Og nye templer bygges oven i den gamle kults, eller disse overtages direkte.

På samme måde med myterne – disse kan ikke slettes, men må omformes, således at den nye gud f.eks. får magten over den gamle i historien. Magtskiftet eller omformningen må således også foregå i selve den fortalte myte. Derfor består myterne også af en serie af lag, som man i sin analyse kan stige ned igennem.

Som basis for denne analyse er det oplagt at anvende den Neutzsky-Wulff'ske analysemodel, baseret på den antikke idé om verdensalderne – populært også kaldet VERDENSALDERMODELLEN. Dens styrke er, at det par "analyse-briller", vi vælger at anskue myterne med, er baseret på antikkens egen tankegang og derfor kan forventes at stemme bedre overens med myternes rationale, end en udelukkende moderne tankegang ville gøre.

Ikke desto mindre har vi med en modificeret udgave af tankegangen at gøre – verdensaldermodellen er, trods forankringen i den antikke idéverden, en model, som har til formål at sætte os i stand til at arbejde med myternes forskellige lag såvel i narrativ som i kultisk henseende. Hovedbestanddelen i modellen er således Neutzsky-Wulff'sk religionsteori inkl. dens inkorporering af neurologi og moderne fysik.

Derfor er det vigtigt ikke at sætte fuldstændigt lighedstegn mellem fremstillinger af myten om verdensalderne og analysemodellen. Hvis man sammenligner modellen med de antikke kilder, vil man således finde en del træk hos Neutzsky-Wulff, som ikke er nævnt hos Hesiod eller Ovid. Det betyder ikke, at elementerne ikke kan lokaliseres i det antikke materiale – de er blot mere indirekte repræsenteret.

Især sølvalderens forståelse af kvinden som centrum for kulten findes ikke åbenlyst beskrevet i fremstillinger af myten, men som det kan ses i analysen af de enkelte myter, ligger dette syn bagved kobber- og jernalderens fremstillinger, f.eks. i Hesiods fremstilling af Pandora-myten, der kan læses i både *Theogonien* og *Værker og dage*. Allerede navnet *Pandora*, der betyder "alle gaver", antyder, at der må ligge mere i

figuren end en blot og bar straf over og forbandelse af menneskeheden.

Den Neutzsky-Wulff'ske model forklarer sig endvidere ofte via en komparativ metode, idet semitiske paralleller bruges til at illustrere græsk-romerske forhold, hvilket ikke er læsere af forfatterskabet ubekendt, jf. hele metoden i *Det overnaturlige*.

Verdensaldermodellen kan på denne måde ansues som en form for støttende stillads, der tillader os at genopdage og rekonstruere lagene i det mytologiske materiale. Den hjælper os til at sætte temaer og elementer ind i en større helhed, som ikke findes i den enkelte myte, men kun i overblikket over hele mytologien og de tilknyttede ritualer. Og det kan jo være ganske nyttigt! Ikke mindst, hvis man først lige skal til at starte på mytologi-læsningen og har brug for et skelet at hænge det hele op på.

I denne artikel vil vi starte med at se på, hvordan de antikke forfattere selv fremstiller myten. Næste gang vil den Neutzsky-Wulff'ske analysemodel blive gennemgået. De to centrale tekster i gennemgangen er den græske digter Hesiods *Værker og dage* og på latin Ovids 1. bog af *Metamorfoserne*. Der er dog ingen tvivl om, at Ovid kildemæssigt bygger på Hesiod.

Desværre findes der, ud over disse to, ingen andre sammenhængende antikke fremstillinger af verdensaldrene. Især guldalderen er dog nævnt en del steder, ikke mindst i augustæisk litteratur, fordi kejser Augustus bevidst anvendte myten til at indvarsle sin regeringstid som en ny guldalder. Allersidst i artiklen findes en liste over disse kilder. Senere bliver tankegangen populær i kristendommen, der kæder det romerske håb om guldalderens genkomst sammen med Kristi fødsel.

Af pladshensyn bringes de antikke tekster ikke her, men jeg kan henvise til Neutzsky-Wulffs oversættelse af Ovids verdensalderfremstilling i Bathos nr. 43 og Lene Andersens oversættelse af *Værker og dage*. Inden så længe – kan jeg glæde

ivrige Bathos-læsere med – vil også denne tekst komme i en Neutzsky-Wulff-oversættelse her i Bathos.

Af hensyn til de mere dannede Bathos-læsere, som kan (blot en smule) græsk og latin, har jeg medtaget græske og latinske nøgleord fra fremstillingerne. Ja, det er okay at drille folk, som ikke kan græsk og latin!

Hesiod er den ældste, overlevereede græske digter (8. årh. f.v.t.). Vi ved ikke andet om manden end, hvad vi kan hente ud af hans værker, og spørgsmålet er selvfølgelig i denne forbindelse, om det er rigtige biografiske oplysninger, eller om nogle af oplysningernes funktion måske kan være at beskrive et til lejligheden modificeret digter-jeg. Det er svært at afgøre, men man regner som regel med, at oplysningerne er "gode nok" og bruger dem til en karakteristik af den "virkelige" Hesiod.

Omkring 20 værker er overleveret under Hesiods navn, de fleste i meget små fragmenter – de to vigtigste, som begge er overleveret i deres fulde længde er som nævnt, *Værker og dage*, en litterær almanak med henblik på landbrug, og *Theogonien*, et værk, der fremstiller gudernes og verdens tilblivelse.

Hesiod var efter alt at dømme landmand. Faderen var fra Kyme på den æoliske del af Lilleasiens vestkyst, men flyttede pga. dårlig økonomi i forbindelse med sit erhverv, som var handel og søfart, til byen Askra i Bøotien. Her blev Hesiod og broderen Perses født og voksede op. Byen lå nær ved musernes hellige bjerg, Helikon-bjerget, hvor Hesiod under sit vante arbejde som fårehyrde blev kaldet til digter i form af en åbenbaring.

Hesiod fortæller i *Værker og dage* (vers 106-201) myten om verdensaldrene, umiddelbart efter at have berettet om Pandora og hendes skyld i menneskets slidsomme liv. Indgangs-vinklen er således at ville fortælle en anden tilsvarende myte om, hvordan tilværelsen på Hesiods tid dog kan være så hård og slidsom.

Han opregner fem slægter (sing. *genos*): guldalder-, sølvalder-, kobberalder-slægten, en generation af helte og til sidst sin egen slægt, som hører hjemme i jernalderen. Ydermere pointerer han, at myten forklarer, at mennesker og guder har samme oprindelse (*homother genas*).

Guldalder-slægten (*chryseon genos*) lever i en 'saturnisk' tidsalder, idet Kronos, Zeus' fader, og endnu ikke Zeus, hersker i himlen. Skønt dødelige lever menneskene, som guderne, en sorgløs, let og evig tilværelse uden hårdt arbejde eller nogen aldring, idet døden blot er at sammenligne med søvn. Jorden skal ikke dyrkes, men giver afkast af sig selv. Også flokke af småkæg står til menneskenes rådighed.

Alt er lykke i det agerbrugerens paradis, som Hesiod beskriver. Menneskene er elsket af guderne, og da slægten uddør, forvandles den til de næste menneskers beskyttere (*daimones hagnoi epichthonioi* – gode/gavnlige skytsånder, som lever på jorden (i modsætning til de underjordiske)). Disse rejser rundt hyllet i tåge og vogter over retfærd og overtrædelser heraf i kraft af deres kongelige status.

Sølvalderens slægt (*genos argyreon*) er betydelig ringere end den forrige, hvilket også kan spores i både dens udseende og sindelag/forstand. Mennesket lever kortere, men dog stadig længe for en dødelig, idet de første 100 år dog går på spædbarnsstadiet hos moderen. I denne korte bemærkning kan moderens centrale rolle for sølvalderen spores. Livet som voksen er kort og sorgfuldt pga. slægtens dumhed. Den kan ikke holde sig fra 'formasteligt overmod' (*hybris atasthalos*), et begreb, Hesiod ikke definerer nærmere.

Modsat forgængerne ønsker denne slægt ikke at ofre til guderne, hvilket vækker Zeus' vrede. Han kaster den derfor ned under jorden for at slette den. Selv om denne generation er ringere end den første, besidder den dog stadig 'ære' (*time*), dvs. er tildelt et godt lod af guderne, hvorfor den efter udslettelsen fortsætter en eksistens som underjordiske afdøde/salige (*hypochthonioi makares*).

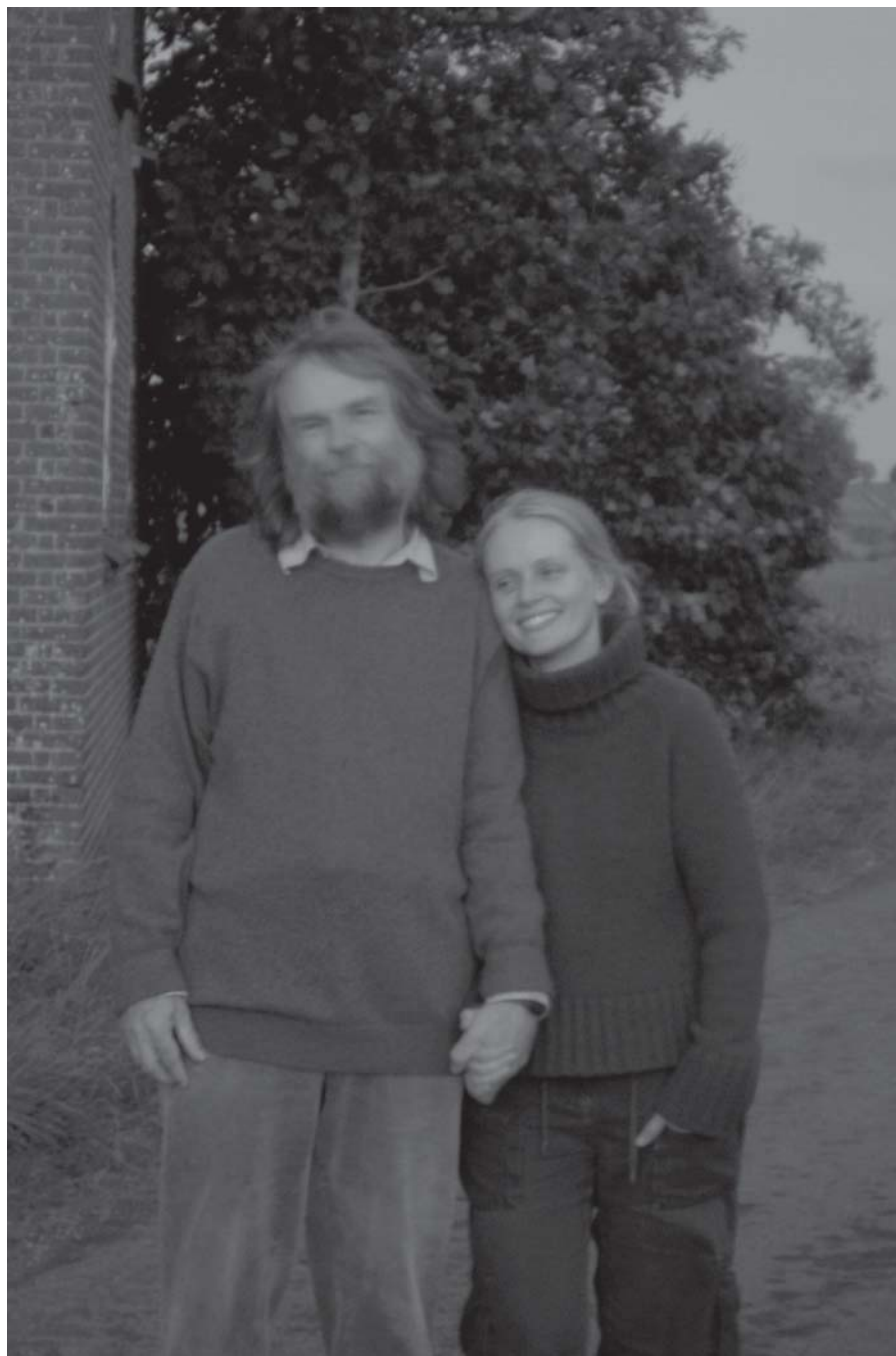
Mens de to forrige generationer er skabt af ikke nærmere betegnede olympiske guder, står Zeus eksplicit som skaber af kobberalder-slægten (*genos chalkeion*), som han former af asketræ (normalt brugt til spydskafter), jf. også Ask & Embla i nordisk mytologi. I overensstemmelse med materialet er denne slægt farlig og stærk med et uforfærdet sindelag og bekender sig til Ares og krigen (modsat Hesiods egne agerbrugsdyder). I det hele taget er Ares-skikkelsen næsten altid negativt fremstillet i de græske tekster (modsat romernes positive syn på guden Mars).

Også det nye menneskes fysik vidner om en generation af kæmper og krigere. Alle redskaber, boliger mm. er lavet af bronze, idet man endnu ikke kender til jern. Slægten går under for egen hånd pga. det krigeriske sindelag og ender efter døden som de mere anonyme skygger hos Hades i den underverden, vi kender fra antikken generelt.

Modsat de tidligere slægter er denne altså uden berømmelse efter døden (*nonymnoi*), og på trods af dens frygtelige styrke gribes den ved livets afslutning af 'den mørke død' (*thanatos melas*), hvilket hentyder til opholdet i underverdenen. Disse mennesker må, når døden indtræffer, således forlade solens lys uden den mindste form for compensation. Om slægtens forhold til guderne siger Hesiod intet.

Generationen af heroer er, modsat den generelle afvikling inden for verdensaldertankegangen, en forbedring i forhold til den forrige slægt. Disse er nemlig igen gudelignende og betegnes ligefrem 'halvguder' (*hemitheoi*).

En del dør i krig ved Theben og Troja, mens Zeus lader de andre bosætte sig ved

jordens grænser, på de saliges øer, hvor de lever et sorgløst liv, som det levedes i guldalderen: De regeres på samme måde af Kronos og besidder ære og berømmelse (*time kai kydos*). De overlevende af denne slægt lever således fjernt fra både dødelige mennesker og olympiske guder.

Denne hero-generation omtales ikke hos Ovid, men er et særligt træk ved Hesiods fremstilling. Det passer da også med den græske idé om, at heroerne er forfædre til menneskeslægten på Hesiods tid og derfor logisk set må gå forud for jernalderen. Og eftersom man viser sine forfædre behørig respekt, må deres slægtled nødvendigvis være bedre end det forudgående.

Indføjelsen bevirker derfor, at mønstret af gradvis forringelse brydes, selv om det kun er for en kort bemærkning. Hvis ikke dette fokus på forfædre var så imperativt for Hesiod, ville heroerne snarere indgå i kobberalderen som en naturlig del af dennes centrering omkring krigens dyder. I den Neutzsky-Wulff'ske analysemodel er dette da også tilfældet.

Hesiod beskriver jernalderslægten (*genos sidereon*) som del i en hjerteskrærende jeremiade over sin egen tid og dens mangler. Han ønsker ikke at tilhøre denne slægt, men ville hellere være født før eller efter, og beskrivelsen er formet som en forudsigelse af slægtens undergang. Tilværelsen er hårdt slid, idet udmattelse, elendighed og ulykke hører til hverdagen. Disse sorger er påført menneskene af guderne.

Heldigvis eksisterer der da også positive ting, men disse nævnes kun meget kort og uden eksplicitering. Kiv og splid kendetegner menneskenes indbyrdes forhold, selv familiemedlemmer imellem. Denne detalje viser, hvor galt det står til. Familien er samfundets centrale enhed, og når den er offer for splid, går dette i opløsning.

Ærefygten for guderne er forsvundet, og stridigheder afgøres ved 'nævens magt'

(*dike en chers*) i stedet for på retfærdig vis. Det retfærdige menneske, der forstår at holde en ed, ringeagtes, idet mened og løgn er blevet almindeligt. Man er skinsyge på hinanden og ønsker at udplyndre de andres byer. Alle dyder er dermed vendt på hovedet, hvilket får den sociale orden til at bryde sammen.

Situationen tilspidses, efterhånden som tiden skrider frem, og når det ikke kan blive værre, vil gudinderne *Aidos* & *Nemesis* (*Ærefrygt*, så man handler ret & *Straffen*, der skal bringe mennesket væk fra den vej, det har lagt uden for sin tiltænkte skæbne) forlade jorden og trække sig tilbage til Olympen, hvorved menneskene efterlades uden noget værn imod ulykkerne. Endelig vil Zeus tilintetgøre slægten, når børnene fødes med gråt hår, dvs. står døden nær allerede ved fødslen. Livet er nu helt vendt på hovedet.

Hesiod beskriver således i sin fremstilling generationer af mennesker, der har de samme karakteregenskaber som de tilknyttede metaller. Disse metaller opstilles endvidere i en rangorden. Man kan sammenligne tankegangen med det moderne entropi-begreb: Verden er skabt perfekt, men forværres efterhånden for til sidst at gå under – ifølge den antikke tankegang så en ny verden kan fødes.

At den antikke tankegang er cyklisk, kan der ikke være nogen tvivl om, heller ikke selv om Hesiod ikke eksplicit nævner noget om en genkommende guldalder i sin beskrivelse. Han nævner som sagt kun, at han hellere ville være født enten før eller efter jernalderen, hvilket antyder, at begge dele implicerer noget bedre end denne alder.

Ovids beskrivelse af verdensaldrene i *Metamorfoserne* (første bog, vers 89-150) ligger i forlængelse af traditionen hos Hesiod, idet han dog kun regner med fire aldre (sing. *aetas*). Hans romerske baggrund er tydelig i fremstillingen, som kendetegnende for Ovids utvungne stil også får en personlig drejning.

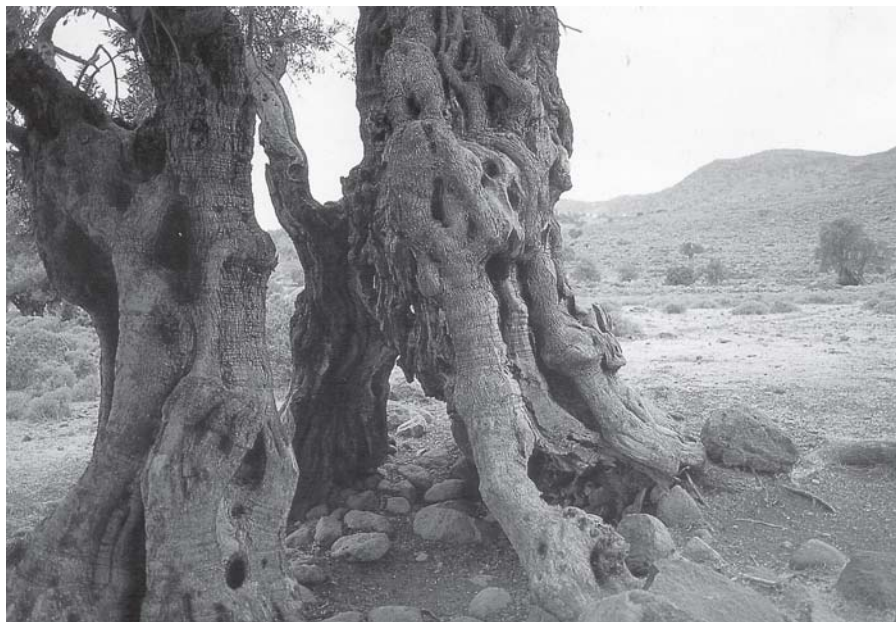
Guldalderen (*aurea aetas*) er den saturniske tidsalder med evigt forår og behageligt klima. Saturn svarer til grækernes Kronos. Som hos Hesiod bærer jorden frugt af sig selv, mad eksisterer i overflod, og blomster vokser frem uden frø. Mennesket lever et sikkert og let liv uden behov for militær eller retssystem, som af en romer regnes for rigets to grundstene. Det kender ikke til sejlads, og derfor heller ikke til fremmede lande. Troskab og retfærd (*fides et rectum*) kendetegner denne alder.

Sølvalderens (*argentea proles*) gud er Iuppiter, som overtager, efter at Saturn er blevet forvist til den dybeste underverden, Tartaros. Ovid angiver, at perioden er ringere end guldalderen, men dog bedre end den følgende kobberalder. Det evige forår kortes af, så der bliver plads til alle fire årstider, hvorefter hede somre og kolde isvintre begynder at eksistere. Først i sølvalderen begynder mennesket at leve i huse og dyrke jorden.

Kobberalderens mennesker (*aenea proles*) er af et vildere sind og har derfor lettere ved at gribe til våben. De er dog endnu ikke blevet fordærvet (*scelerata*) som i den efterfølgende jernalder, der betegnes som den sidste alder/slægt (*ultima aetas/proles*). Ovids beskrivelse af kobber-alderen er meget kortfattet.

Som hos Hesiod karakteriseres jernalderen (*[proles] de duro ferro*) hovedsageligt ved, at alle de karakteregenskaber, der hidtil har været regnet for forkerte (*omne nefas*), nu sættes i højsædet frem for gamle dyder som ærefrygt, sandhed og troskab (*pudor, verum, fides*). Man kan ikke vide sig sikker for nogen, end ikke gæstevener, familie eller sågar ægtefællen (Ovids egen lille drejning).

Skibet opfindes, og hvor al jord før var fælles, opstår nu ejendomsretten. Ikke blot afgrøder, men også metaller hentes frem fra jorden, hvorved krig og plyndring ser dagens lys. Når mennesket er helt ude af stand til at leve på rette vis, og den centrale romerske karakteregenskab *pietas* dermed er besejret, vil Stjernejomfruen (*Virgo*

Astraea) som den sidste guddom forlode jorden ganske i tråd med Hesiods fremstilling.

De to fremstillinger stemmer meget godt overens, og som det vil blive tydeligt i næste artikel, går alle de centrale træk igen i VERDENSALDERMODELLEN.

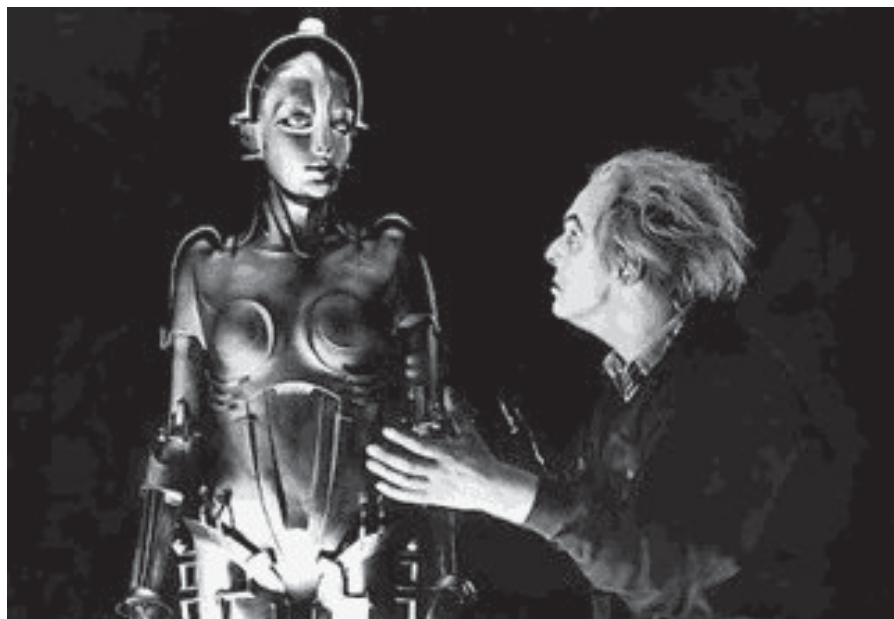
To andre eksempler på lignende tankegange findes i *Det gamle testamente* i *Daniels Bog 2*, 31ff. og i to tabte bøger fra den persiske skriftsamling *Avesta*, hhv. anskueliggjort som en statue fremstillet af forskellige metaller og som et træ med metalgrene.

Den babylonske konge Nebukadnezar drømmer i *Daniels Bog* om en statue, hvis hoved består af guld, arme og bryst af sølv, mave og hofter af kobber, ben af jern og fødder af en blanding af jern og ler. Daniel tyder drømmen som handlende om verdensrigerne.

Traditionelt regnes gulddelen for Babylon, sølvdelen for Perserriget, kobberdelen for Ptolemæernes græske rige og endelig fødderne for enten Seleukidernes Grækenland eller Rom. Ideen om en rækkefølge af metaller, der efterhånden forringes, er ikke til at tage fejl af.

I en persisk parallel i *Avesta*, afslører guden Ahura Mazda fremtiden for profeten Zoroaster (Zarathustra) i form af et lignende billede, et træ med fire grene af hhv. guld, sølv, bronze og jern. Han er oven i købet så venlig også at forklare, hvilke grene der svarer til hvilke verdensriger. Parallellen til *Daniels Bog* er tydelig. Rigerne, der er tale om, er ikke mytologiske, men historiske.

Man kunne således godt begynde på en nærmere diskussion af, hvilken påvirkning, der har været de forskellige kulturer imellem, men en bedre måde at gribe sagen an på er nok at se på ideen, der ligger gemt i verdensaldermyten, i stedet for på dens geografiske udbredelse (diskussionen findes bl.a. hos M.L. West i dennes kommentar

til *Værker og dage: Hesiod – Works and Days*, Oxford 1978, pp. 172ff.).

Hvis tankegangen var kommet ind i den græske kultur som et lån østfra, skulle man tro, at den også ville virke fremmed i den nye kulturelle kontekst. Men dette er ikke tilfældet. Tværtimod. Ideen om verdens gradvise fald og dertil hørende slægter er helt i tråd med græsk tankegang.

Hesiod tilpasser (hvis vi antager teorien om "lån" østfra) oven i købet beskrivelsen, så den bliver endnu mere græsk. Han tilføjer nemlig det femte slægtled af heroer, som har så stor betydning for græsk selvforståelse, idet alle betydningsfulde græske slægter har i deres stamtræ tilknytning til en eller flere heroer.

En forfatter som Robert Graves, der blev anbefalet i den foregående artikel, har også en meget historisk tilgang til verdensaldrene. Hesiods kobberalder antages nemlig at være de tidligste hellenske indtrængende, der adopterer dele af den (i forvejen eksisterende) store gudindes kult. Hero-generationen tolker Graves som den mykenske tidsalders helte-kriger-konger, mens jernalderen repræsenterer dorerne i det 12. årh. f.v.t., der med deres jernvåben ødelagde den mykenske kultur.

Denne tankegang, der udelukkende bygger på et historisk (materialistisk) grundlag, skal man selvfølgelig have in mente, hvis man anvender Graves, især under læsningen af hans noter, men hans udforskning og adskillelse af kildelagene gør stadig fremstillingen til en god hjælp.

I næste artikel vil jeg imidlertid gennemgå VERDENSALDERMODELLEN, der har alt, hvad den håbefulde myte-læser kan ønske sig af hjælp til afkodningen af teksterne. En god idé vil være at få læst Hesiods og Ovids fremstillinger inden da. Forslag til sekundærlitteratur om verdensaldermyten kan findes på www.chreteria.dk under Religion & mytologi > Tekster.

God fornøjelse!

LISTE OVER ANTIKKE KILDER TIL VERDENSALDRENE:

GULDALDEREN:

Hesiod: *Værker og dage* vers 109ff.

Ovid: *Metamorphoserne* 1. bog, vers 89ff.

Vergil: *Eclogae*, nr. 4

Vergil: *Georgica*, nr. 2, vers 458ff.

SØLVALDEREN:

Hesiod: *Værker og dage* vers 127ff.

Ovid: *Metamorphoserne* 1. bog, vers 113ff.

DEN HEROISKE TIDSALDER:

Hesiod: *Værker og dage* vers 156ff.

KOBBERALDEREN:

Hesiod: *Værker og dage* vers 140ff.

Ovid: *Metamorphoserne* 1. bog, vers 125ff.

JERNALDEREN:

Hesiod: *Værker og dage* vers 169ff.

Ovid: *Metamorphoserne* 1. bog, vers 127ff.